

Косиця Ольга Олексіївна,
завідувач лабораторії «Юридична клініка»
Київського державного коледжу туризму
та готельного господарства, доктор
юридичних наук

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕДОБРОСОВІСНИХ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

З моменту прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» від 17 жовтня 2019 року № 198-IX пройшов 1 рік. Закон на етапі обговорення та прийняття викликав великий суспільний резонанс – найбільше громадян звичайно вразило суми виплат викривачеві, а противників прийняття закону – потенційне стимулювання людей до наклепів та доносів. За рік про викривачів ніби забули як в політиці та медіапросторі, так і в статистичних показниках уповноважених органів.

Проектом НАЗК «Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020 – 2024 роки» в розділі «Підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції» висвітлено питання захисту викривачів корупції. Так, НАЗК виділено три ключові проблеми у вказаній сфері, а саме: 1. відсутність поваги до викривачів корупції у суспільстві, а також відсутність у осіб, які хочуть повідомити про корупцію, необхідних знань щодо правових гарантій захисту їх порушених прав; 2. Відсутність необхідних знань для належного повідомлення про випадки корупції, суб'єктів, уповноважених їх розглядати, а також механізму ефективного розгляду таких повідомлень; 3. Захист викривачів не здійснюється належним чином через недостатню інституційну спроможність уповноважених на це органів та недоліки в законодавчому регулюванні; та сформульовано очікувані стратегічні результати по вирішенню кожної з проблем.

Однак, важливим елементом правового статусу викривача поряд з гарантіями захисту його прав є порядок притягнення викривача до відповідальності. Вказаний аспект в законодавчій площині врегульовано однобічно та залишається питанням проблемним та дискусійним. На жаль, питанню притягнення до юридичної відповідальності недобросовісних викривачів в нормативно-правових актах та різноманітних роз'ясненнях НАЗК увагу не приділено.

Згідно зі ст. 53⁸ Закону України «Про запобігання корупції», *викривач не несе юридичної відповідальності за повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, поширення зазначеної у повідомленні інформації, незважаючи на можливе порушення таким повідомленням своїх службових, цивільних, трудових чи інших обов'язків або зобов'язань. Повідомлення про можливі факти*

корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону не може розглядатися як порушення умов конфіденційності, передбачених цивільним, трудовим або іншим договором (контрактом). Викривач звільняється від цивільно-правової відповідальності за майнову та/або моральну шкоду, завдану внаслідок здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, крім випадку здійснення завідомо неправдивого повідомлення. У разі неумисного повідомлення викривачем недостовірної інформації вона підлягає спростуванню у порядку, визначеному Цивільним кодексом України [1]. А у випадку умисного повідомлення викривачем недостовірної інформації? Який порядок притягнення до відповідальності викривача за завідомо неправдиве повідомлення?

В. І. Бенедик звертає увагу, що якщо неправдиве повідомлення стосується аморальної поведінки, дисциплінарного проступку чи адміністративного правопорушення, воно не утворює складу цього злочину. Це означає, що недобросовісні викривачі, які повідомляють про корупційні правопорушення, за вчинення яких передбачена, наприклад, адміністративна відповідальність, не підлягають кримінальній відповідальності. Такий підхід обумовлений меншою суспільною небезпечністю такого діяння і є повністю виправданим, але це не означає, що недобросовісний викривач не повинен підлягати іншій відповідальності. На жаль, поряд з відповідальністю за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, Кодекс про адміністративні правопорушення України не закріпив норму, яка передбачила б відповідальність недобросовісних викривачів [2, с. 147–148]. Як справедливо наголошує дослідник, негайного розв'язання потребує проблема відсутності дієвого механізму притягнення до відповідальності недобросовісних викривачів. Необхідно чітко визначити підстави та порядок притягнення таких осіб до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та цивільної відповідальності [2, с. 152].

Працівники та керівники підприємств, установ та організацій як публічного, так і приватного секторів повинні бути на законодавчому рівні захищені від дій недобросовісних викривачів. Першочергово слід закріпити відповідальність викривача за надання недостовірної інформації з корисливих мотивів та встановити відповідальність, яка б була пропорційною звинуваченню викривача [3].

Державні службовці мають бути захищені від хибних звинувачень. Для цього в багатьох країнах встановлено правові запобіжники проти неправдивих доносів і скарг. Скажімо, в Японії надання хибної інформації про отримання послуг і подарунків від зацікавлених осіб карається попередженням, зниженням зарплати тощо. Ситуація щодо службових викриттів залишається досить проблематичною для державної служби України. Це певним чином

зумовлено соціокультурним контекстом нашої країни, сприйняттям суспільною думкою феномену скарг як негативного, морально ущербного явища. Відсутність відповідальності за можливий наклепницький характер службових викриттів, вибірковий розгляд скарг і використання їх як репресивного засобу проти неугодних працівників – ось неповний перелік побоювань державних службовців, які мають намір здійснити службове викриття [4, с. 415].

Інститут викривачів є одним із засобів запобігання і протидії корупції, його запровадження та гарантування є важливим елементом антикорупційної культури населення. Однак, поряд з правами, необхідно звертати увагу і на обов'язки та закликати до усвідомленого та відповідального вчинку. Цьому безперечно сприятиме розробка механізму притягнення до юридичної відповідальності викривачів за завідомо недостовірне повідомлення про порушення закону. Слід враховувати, що повідомлення викривачем про правопорушення без належних і достовірних доказів може бути також розцінено як завдання шкоди честі, гідності та ділової репутації іншій особі, а вже сьогодні кожного викривача в опитувальнику необхідно повідомляти, що за завідомо неправдиве повідомлення про злочин встановлено кримінальну відповідальність. Важко визначитись із допустимою мірою юридичної відповідальності недобросовісним викривачам. Після того, як інститут викривачів повною мірою запрацює в Україні, слід узагальнити статистику поданих заяв: які з них виявились достовірними та підтвердились, а які виявились неправдивими або носять наклепницький характер, та на підставі обґрунтованих пропозицій внести зміни до Закону України «Про запобігання корупції».

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Бенедик В. І. Проблеми визначення поняття та правового статусу викривачів у антикорупційній діяльності. *Корупція в Україні: питання протидії* / за заг. ред. В. М. Гарашука. Харків, 2015. 168 с. (Серія «Наукові доповіді» – вип. 16).
3. Косиця О.О. Інститут викривачів в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2019. 356 с.
4. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і місцевого самоврядування : монографія / за ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ, 2016. 524 с.